

Eugeniusz Niedzielski
Akademia Rolniczo-Techniczna w Olsztynie

Przemiany strukturalne podmiotów gospodarczych na obszarach wiejskich

Słowa kluczowe: przemiany strukturalne, podmioty gospodarcze, obszary wiejskie, woj. olsztyńskie

Wstęp

Poziom aktywności gospodarczej, wyrażający się między innymi dynamiką zmian liczby podmiotów gospodarczych oraz poziomem bezrobocia, wykazuje wyraźne zróżnicowanie przestrzenne i maleje wraz z oddalaniem się od centrów koncentracji kapitału. Pozostaje to w wyraźnej sprzeczności z oczekiwaniem, że przedsiębiorstwa zaliczane do grupy small biznesu będą samoistnie aktywizować tereny o niższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Powyższe zależności i oczekiwania dotyczą skali ogólnokrajowej (różnice międzyregionalne) oraz skali regionalnej (różnice mikroregionalne). Szczególnym przedmiotem zainteresowań jest rozwój gospodarczy obszarów wiejskich w kontekście różnic miasto – wieś oraz w kontekście malejącej roli rolnictwa w zagospodarowaniu zasobów pracy. Celem niniejszego opracowania jest ocena zmian liczby i struktury działających na obszarach wiejskich podmiotów gospodarczych na przykładzie województwa olsztyńskiego.

2. Założenia metodyczne

Podstawą analizy są informacje urzędu statystycznego zawarte w systemie REGON, obejmujące okres 1993–1996. Biorąc pod uwagę, że w 1997 r. w regionie olsztyńskim nastąpiła stabilizacja liczby podmiotów gospodarczych, analizowany okres z dużym prawdopodobieństwem odzwierciedla stan aktualny. Przedmiotem analizy jest dynamika zmian ilościowych oraz zmian strukturalnych z uwzględnieniem form organizacyjno-prawnych podmiotów gospodarczych oraz przedmiotu ich działalności według sekcji wyodrębnianych w Europejskiej Klasyfikacji Działalności (EKD). W analizie uwzględniono wyłącznie gminy wiejskie, dokonując ich podziału według liczby mieszkańców na: gminy małe — do 5 tys. mieszkańców; gminy średnie — 5–7,5 tys. mieszkańców i

Tabela 1. Charakterystyka badanych gmin wiejskich

Grupa gmin	Liczba gmin	Przeciętna powierzchnia [km ²]	Liczba ludności [tys. osób/1 gminę]		Liczba miejscowości	
			$\bar{X}$	rozstęp	$\bar{X}$	rozstęp
Małe	13	184,3	4,1	3,1–5	32	21–56
Średnie	14	257,2	6,4	5,1–7,5	41	24–76
Duże	9	349,8	9,9	7,6–15,1	70	39–114

Źródło: Opracowanie własne.

gminy duże — powyżej 7,5 tys. ludności (tab. 1). Uznano bowiem, że wielkość gminy jest jednym z ważnych czynników różnicujących przedsiębiorczość gospodarczą. W poszczególnych grupach znalazła się następująca liczba gmin: małe — 13, średnie — 14, duże — 9 (łącznie 36 gmin). W ocenie stopnia zagęszczenia podmiotów gospodarczych stosowano dwa mierniki, tj.: liczbę mieszkańców oraz liczbę miejscowości przypadających na jedną firmę. Biorąc pod uwagę, że rynek większości podmiotów gospodarczych działających na obszarach wiejskich ma charakter lokalny, zastosowane mierniki pośrednio charakteryzują zasięg działalności i wielkość firm.

Wyniki badań

Liczba podmiotów gospodarczych działających na obszarach wiejskich woj. olsztyńskiego w latach 1993–1996 wzrastała szybciej niż w ośrodkach miejskich (tab. 2). Jest to wynikiem opóźnionej reakcji ludności wiejskiej na zmiany w systemie gospodarczym. Obserwacja rozwoju przedsiębiorczości gospodarczej wskazuje, że rozwija się ona na podobieństwo fali, poczynając od dużych centrów osadniczych i przenosząc się stopniowo do coraz to bardziej oddalonych od nich terenów. Czasami tylko spotyka się odstępstwa od tej zasady w postaci wyspowych ośrodków aktywności gospodarczej, jak: skoncentrowane ośrodki handlu bazarowego, krawiectwa eksportowego itp. Najpierw rozwijała się przedsiębiorczość gospodarcza w miastach (im większe miasto, tym wcześniej), a dopiero potem na wsi, poczynając od lokalnych centrów handlowo-usługowych, jakimi są najczęściej miejscowości gminne. Zapewne z tego też powodu widoczna jest różnica w dynamice przyrostu liczby podmiotów gospodarczych w gminach różnej wielkości. Do 1993 roku najszybciej zwiększała się liczba firm w gminach średniej wielkości. Duże wiejskie gminy z reguły sąsiadują lub mają wspólną siedzibę z gminami miejskimi. Miasta, pełniąc rolę centrów handlowo-usługowych wspólnych dla gminy miejskiej i wiejskiej, są siedzibą firm działających także na potrzeby okolicznych wsi. Z kolei w gminach małych, najczęściej bez ośrodków miejskich, rozwój przedsiębiorczości gospodarczej jest trudniejszy, co wynika z rozproszenia rynku, małych zasobów kapitałowych miejscowej ludności oraz jej mniejszej przedsiębiorczości.

Tabela 2. Dynamika zmian liczby podmiotów gospodarczych

Wyszczególnienie	Liczba podmiotów gospodarczych w 1993 r.	Wskaźnik dynamiki 1993 r. = 100%		
		1994	1995	1996
Woj. olsztyńskie ogółem	21940	136	152	194
Gminy wiejskie ogółem, w tym	2952	126	159	221
gminy małe	898	118	146	184
gminy średnie	1274	129	157	217
gminy duże	780	128	179	273

Źródło: Opracowanie własne.

Wśród podmiotów gospodarczych działających w gminach wiejskich dominują zakłady osób fizycznych. W 1996 r. w badanych gminach było tylko 608 spółek, w tym: 8 spółek akcyjnych, 186 spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, 3 spółki jawne oraz 409 spółek cywilnych. Największa liczba spółek, podobnie jak i podmiotów gospodarczych ogółem, występuje w gminach średnich.

W strukturze działalności podmiotów gospodarczych działających na wsi, według systematyki EKD, dominują firmy zajmujące się handlem i naprawami. Działalność tę prowadzą przede wszystkim zakłady osób fizycznych. Natomiast wśród zakładów osób prawnych największy jest udział firm prowadzących działalność produkcyjną (16%), pozostałą działalność usługową (16%), handel i naprawy (14%).

Przedmiot działalności podmiotów działających na wsi jest bardzo zróżnicowany, o czym świadczy duży udział (42%) sekcji nie wyspecyfikowanych w zestawieniach statystycznych EKD. W strukturze działalności firm wiejskich zachodzą zmiany wywołane małą dynamiką przyrostu liczby firm zajmujących się handlem i produkcją i większą dynamiką przyrostu liczby firm usługowych, w tym zwłaszcza zajmujących się wynajmem nieruchomości, transportem, budownictwem.

O nasyceniu przestrzeni działalnością gospodarczą świadczą wskaźniki wyrażające liczbę mieszkańców przypadających na jeden podmiot gospodarczy i liczbę tych podmiotów przypadających na jedną miejscowość. Pierwszy wskaźnik jest szczególnie ważny w przypadku firm zajmujących się handlem detalicznym lub świadczeniem usług, zwłaszcza bytowych. Świadczy on bowiem o rozmiarach potencjalnego popytu. Liczba mieszkańców w przeliczeniu na jeden podmiot gospodarczy działający w gminach wiejskich w analizowanym okresie zmalała ponad 2-krotnie i w 1996 roku wynosiła 35,4 osoby (tab. 3). Jednocześnie nastąpiło zmniejszenie różnic pomiędzy gminami różnej wielkości. Można na tej podstawie sądzić, że wyrównały się warunki życia ludności wiejskiej, wyrażające się w dostępie do punktów zaopatrzenia i świadczenia usług. Wskaźnik uzyskany w badanych gminach jest jednak większy od przeciętnego w kraju, co oznacza, że aktywność gospodarcza tego terenu jest niższa od przeciętnej w kraju [1, 2]. Zagęszczenie liczby podmiotów

Tabela 3. Liczebność podmiotów gospodarczych w stosunku do liczby mieszkańców i miejscowości (w woj. olsztyńskim)

Grupa gmin	Liczba mieszkańców na 1 podmiot gospodarczy				Liczba miejscowości na 1 podmiot gospodarczy			
	1993	1994	1995	1996	1993	1994	1995	1996
Małe	59,9	50,6	41,0	32,6	0,46	0,39	0,31	0,25
Średnie	70,1	54,2	44,7	32,3	0,45	0,34	0,28	0,21
Duże	114,0	88,5	63,5	41,7	0,81	0,63	0,45	0,30
Gminy wiejskie ogółem	78,1	62,4	49,5	35,4	0,55	0,43	0,34	0,25

Źródło: Opracowanie własne.

gospodarczych pogarsza jednak warunki ich funkcjonowania i rozwoju. Bazując bowiem na miejscowym popycie, trudno uzyskać przychody umożliwiające szybki rozwój firmy i wyjście poza lokalne rynki zbytu. W każdym razie nie da się tego uzyskać bez zewnętrznego zasilania finansowego, zwłaszcza w kontekście niskiego poziomu dochodów ludności w rejonie badań. Wiąże się to z dużym udziałem własności państwowej w rolnictwie w większości badanych gmin. Transformacja sektora państwowego w rolnictwie jest głównym źródłem wysokiego w badanych gminach poziomu bezrobocia — a bezrobotni nie należą do bogatych klientów.

Wskaźnik gęstości podmiotów gospodarczych, wyrażający się ich przeciętną liczbą w jednej miejscowości, zwiększył się w analizowanych latach ponad 2-krotnie. W 1996 r. przeciętnie na jedną miejscowość przypadały cztery firmy (tab. 3). Największa poprawa tego wskaźnika wystąpiła w gminach dużych, co wynika z najmniejszego stopnia rozproszenia sieci osiedleńczej w tej grupie gmin. Ze zrozumiałych przyczyn (infrastruktura, popyt) podmioty gospodarcze lokowane są głównie w miejscowościach większych. Większe zagęszczenie firm zwiększa jednak ich dostępność także dla mieszkańców okolicznych wsi.

Uzyskane wskaźniki zagęszczenia podmiotów gospodarczych (nasylenia gospodarczego terenu) wskazują, że dalsze zwiększanie się liczby firm będzie ograniczone. Można się wręcz spodziewać zmniejszenia liczby podmiotów jako efektu koncentracji organizacyjnej. Część firm osiągnęła już pułap swych możliwości rozwojowych i weszła w etap stagnacji. Prowadzące je osoby posiadają dostateczną wiedzę i umiejętności potrzebne do tego, by się utrzymać się na rynku, jednakże nie są w stanie zapewnić rozwoju firmy. Zajmowana przez ich firmy nisza rynkowa pozwala na utrzymanie dotychczas stworzonych miejsc pracy, jednak bez szans na zwiększenie zatrudnienia.

Firmy prowadzone przez osoby bardziej przedsiębiorcze, posiadające kapitał lub potrafiące go uzyskać będą zmierzały do uniezależnienia się od miejscowego popytu i zwiększenia rozmiarów działalności. Odbywać się to będzie poprzez przejmowanie działalności części firm już działających, tworzenie spółek kapitałowych, w tym joint ventures, integrację pionową i poziomą.

Podsumowanie

W rozwoju przedsiębiorczości gospodarczej na obszarach wiejskich zakończył się etap szybkiego zwiększania liczby podmiotów gospodarczych i rozpoczął etap podmiotowych i organizacyjnych zmian strukturalnych. Wynika to ze stopnia nasycenia przestrzeni gospodarczej i społecznej w podmioty gospodarcze. Dalszy rozwój przedsiębiorczości będzie się wiązał z zagospodarowywaniem dotychczas pomijanych nisz rynkowych oraz z koncentracją organizacyjną firm, które uzyskają zdolność do rozwoju.

Literatura

- [1] Niedzielski E. 1995. Przedsiębiorstwa pozarolnicze na wsi. *Przegląd Organizacji* 10: 9–13.
- [2] Otoliński E., Brzozowski B. 1997. Pozarolnicza działalność gospodarcza na wsi. *Przegląd Organizacji* 5: 28–29.

Structural changes of the firms in rural areas

Key words: structural changes, enterprises, rural areas, Olsztyn province

Summary

Quantitative and structural changes in firms during 1993–1996 period in the communities of the Olsztyn province were analysed. The quickest growth in the number of firms was observed in the communities of average size. The number of inhabitants per one firm in communities of different sizes was levelled during the years analysed, on average it decreased more than twice and in 1996 amounted to 35.4 inhabitants per one firm. Moreover, the number of enterprises in one community increased from 1.8 to 4.0. The dynamic of growth in the number of firms decreased, what clearly means a change in organisation structure.

Adres do korespondencji:
prof. dr hab. Eugeniusz Niedzielski
Katedra Organizacji i Zarządzania
Akademia Rolniczo-Techniczna
ul. Prawocheńskiego 3
10-957 Olsztyn